

ЁШ ТАДҚИҚОТЧИ МИНБАРИ

УЎК (УДК, UDC): 81'373.46

ХАЛҚАРО ТУРИЗМГА ОИД ТЕРМИНЛАРНИ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ

Азиза Шербобоевна ХОЛБОБОЕВА

Магистрант

Ўзбекистон давлат жахон тиллари университети

Тошкент, Ўзбекистон

azizakholboboeva@mail.ru

Аннотация

Ушбу мақола турли турдаги туристик матнларда қўлланилган туризм терминларини текширишга, уларни ўзбек тилига таржима қилишга қаратилган. Мазкур мақолада туризм терминларининг таржима жараёнида қўлланилган усулларнинг самарадорлигини умумлаштириш, мавжуд таржима усуллари тизимлаштириш, туризм соҳасининг ривожланиш истиқболларини белгилашга оид мулоҳазалар юритилади.

Туризмга оид атамани ўрганиш жараёнида назарий ёндашувнинг аҳамияти ва татбиқ этилаётган маъносини нутқда қўллаш мақсадга мувофиқлиги, алоҳида тизим сифатида мавжуд муаммоларнинг тадқиқотга жалб қилиниши тўғрисида фикр юритади.

Калит сўзлар: туристик матнлар; туристик мутахассис; туризм терминологияси; термин тахлили; буклет; брошюра; каталог.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ ТУРИЗМА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Азиза Шербобоевна ХОЛБОБОЕВА

Магистрант

Узбекский государственный университет мировых языков

Ташкент, Узбекистан

azizakholboboeva@mail.ru

Аннотация

В статье изучается туристическая терминология, используемая в различных типах туристических текстов, и их перевод на узбекский язык. В статье приводятся комментарии об эффективности терминов туризма, используемых в процессе перевода, систематизации существующих переводов.

Целью статьи является анализ актуальности теоретического подхода при изучении терминов туризма и его практического применения в речи, а также включение существующих проблем в конкретную систему.

Ключевые слова: язык туризма; туристические термины; создание туристического текста; брошюра; буклет; каталог.

TRANSLATION PROBLEMS OF INTERNATIONAL TOURISM TERMS INTO UZBEK

Aziza Sherboboevna KHOLBOBOEVA

Masters student

Uzbekistan State World Languages University

Tashkent, Uzbekistan

azizakhoboeva@mail.ru

Abstract

The present article is intended to study the tourist terms found in various types of tourist texts, commenting the development prospects of translating the tourism terms into Uzbek language.

In the process of studying tourism terminology, the idea arises of the importance of the theoretical approach and its practical significance in speech, involvement it as a research system. In this regard, this article discusses the conditions in the tourism industry.

Keywords: The language of tourism; creating a tourist text; tourism terminology; booking; travel fair; brochure; a leaflet; a price-list; a catalogue; tourism industry; travel service provider.

Кириш. Ўзбекистон замини қадимдан Буюк ипак йўли чорраҳасидаги улкан салоҳиятга, табиий, тарихий ва маданий бойликларга, гўзал анъана ва урф-одатларга эга ҳудуд сифатида бутун дунё эътибори ва эътирофига сазовор бўлган. Бугунги кунда мамлакатимиз нафақат сиёсий, иқтисодий-ижтимоий, маданий соҳаларда, балки туризмда ҳам янги ривожланиш босқичига қадам қўйди. Туризм бир-бири билан мулоқотда бўлган халқлар, тиллар ва маданиятларнинг хилма-хиллиги билан боғлиқ бўлган, таржимага кундалик эҳтиёжи муҳим бўлган соҳалардан биридир.

Дунёда энг йирик ва энг жадал ривожланаётган соҳалардан бири бўлган халқаро сайёҳлик, ижтимоий ҳаётнинг барча жиҳатларига, жумладан, тилга ҳам таъсир кўрсатмоқда.

Халқаро туризмни ривожлантириш соҳада профессионал мулоқотни оширишга имкон берди. Туристик соҳадаги мулоқот жараёнининг умумий иштирокчилари сайёҳлик соҳаси мутахассислари, сайёҳлар ва маҳаллий аҳоли ҳисобланиб келган(1, 25).

Туризм оммага нотаниш бўлган жойни сайёҳлик жойига айлантириш учун фойдаланади. Шу сабабли *тил* – туризм соҳасидаги энг кучли омил ҳисобланади. “Унинг мақсади миллионлаб инсонлар ишончини қозониш, аста-секинлик билан уларни кашф этиш ва уларни йўлдан “оздириш”, натижада уларни потенциалдан ҳақиқий мижозларга айлантиришдир”(1, 36).

Бироқ, туризмга оид атамалар ва улар таржимасини қиёсий-типологик жиҳатдан етарли даражада ўрганилмаган бўлса-да, рус тилшунослари В.Н. Ярцева, П. Н.Головин, В. Г. Денисов, В. Г. Гак турли тилларда лексик тизимларнинг типологик ўхшашлиги ва фарқлари бўйича лексик типология яратиш зарурлигига ишора қилганлар. Ҳар икки тилнинг терминологик тизимларида бундай ўхшашлик ва фарқларни идентификация қилиш сўзма-сўз

семантика соҳасида ҳам шароитларни қиёсий-типологик асосда системали ўрганиш учун замин яратишга имкон беради. Ушбу йўналишдаги тадқиқотларда мақсад, принциплар ва методологияни белгилашда ҳали ҳам изчиллик мавжуд эмас. Мавжуд ишлар терминологик муаммоларини ечишга қаратилган. Шундай қилиб эришиган натижаларни умумлаштириш, мавжуд усулларни тизимлаштириш, мазкур йўналишнинг истиқболларини белгилаш зарур (3,55).

Атамани ўрганиш учун ушбу ёндашувнинг назарий аҳамияти ва татбиқ этилаётган маъносини ҳисобга олган ҳолда субтилшунослик терминологиясини қўллаш мақсадга мувофиқдир, бироқ у ҳали тўла-тўқис тизим сифатида тадқиқотга жалб қилинмаган. Шу нуқтаи назардан, ушбу мақола туризм соҳаси шартларини ўрганиб чиқади.

Ҳар бир мамлакат тилни билмаган хорижий сайёҳлар билан учрашувларни тайёрлашда таржима харажатларини режалаштиради. Таржима туфайли улар ушбу мамлакат тарихи ва маданияти билан танишиш имкониятига эга бўлишади.

Саёҳат индустриясида таржима зарурати турли йўналишларни ўз ичига олади: веб-сайтлар, каталоглар, буклетлар, менюлар, флаер ёки саёҳат саноати билан боғлиқ белгилар шулар жумласидандир. Шунинг учун таржимонларнинг иши аэропортлар, меҳмонхоналар, ресторанлар, музейлар, кўрсатмалар ёки туроператорлар учун энг яхши хизмат кўрсатиш ва туристлар эҳтиёжларини кондириш учун жуда муҳимдир.

Инглиз тили бутун дунё бўйлаб мулоқотни енгиллаштирадиган, туризм соҳасида таржима қилишда кенг қўлланиладиган глобал тил бўлиб, баъзи тилларда гапирувчи ўртасидаги мулоқотда мумкин бўлган нотўғри тушунишни бартараф этиш учун ҳар доим ҳам етарли ҳисобланмайди.

Шунингдек, инглиз тилига таржима қилиш ҳар доим ҳам мажбурий эмаслигини ҳисобга олиш керак. Мисол учун, Шимолий Африкадаги мамлакатларда француз тили тарихан энг таъсирчан тил бўлиб келган. Шарқда эса инглиз тили Европадаги каби кенг тарқалмаганлиги боис мулоқот қилиш янада мураккаблашади.

Замонавий сайёҳлар кўпроқ маълумот талаб қиладилар, улар ўзларининг она тилларида янги технологиялар ва имкониятлар ёрдамида тақдим этилган таржимани ишончли манба сифатида афзал кўрадилар.

Асосий қисм. Турли хил тилларни ўрганиш ва индивидуал эҳтиёжларга эътибор бериш сайёҳлар учун маҳаллийлаштириш бозорини шакллантиришга олиб келди. Унинг мақсади саёҳатчиларга ўз она тилидан қатъи назар

потенциал мақсадли аудиторияга эришиш орқали тасалли беришдир, лекин интерлингвал мулоқот учун мумкин бўлган барча тилларни ҳисобга олган ҳолда туризм терминларининг таржимасини тўғри тақдим қилишдир.

Шундай қилиб, таржима халқаро туризмни ривожлантиришда, ҳар бир мамлакат иқтисодиётининг ўсишида муҳим аҳамиятга эга.

Натижада, бу соҳада тилни ўрганиш бўйича мутахассислар эҳтиёжи барқарор ўсиб бормоқда, чунки самарали реклама материалларини ёзиш тилни юқори даражада билишни талаб этади. Бу эса кучли рақобат билан тавсифланган соҳада муваффақиятга эришишда катта аҳамиятга эга.

Тилшунослик каби терминология ҳам икки: назарий ва амалий қисмлардан иборат. Ҳозирги кунда ўзбек терминология мактаблари қуйидаги йўналишлар бўйича амалий фаолият юритмоқда:

- лексикографик терминологик фаолият;
- атамаларни тартибга солиш, стандартлаштириш ва уйғунлаштиришни ўз ичига олган атамалар ва муддатли тизимларнинг бирлаштирилиши, муҳаррирнинг ишлаш терминологияси (терминологик тартибга солиш);
- илмий, техник ва бошқа махсус матнларнинг таржимаси доирасидаги терминларни таржима қилиш;
- терминологик маълумотлар захираси жамланган туризмга оид луғатлар китобини яратиш;
- терминология институтлари ҳамда саноатдан бошлаб халқаро даражага оид турли марказларнинг ташкилий-услубий фаолиятини ривожлантириш шулар жумласидандир.

Туризм терминологияси ва уларни гуруҳларга бўлиш:

Туризмга оид матнларда қўлланилган атамаларни таҳлил қилиб, уларни қуйидаги терминлар гуруҳларига ажратдик.

Масалан :

types of tours and tourism – туризм ва саёҳат турлари:

agro tourism / agro-tour – аграр (қишлоқ хўжалиги туризми) туризм/
агросаёҳат;

incentive tour – рағбатлантирувчи саёҳат;

rural tourism– қишлоқ саёҳати;

space tourism– фазо(космик) туризми;

extreme tours– экстремал туризм;

sustainable tourism – барқарор туризм;

independent travel – мустақил саёҳат;

self-guided tour – ўз йўлбошчилигидаги саёҳат;

package tour – саёҳат тўплами;

culinary tourism – ошхона туризми.

Tour Industry professionals — туризм соҳаси мутахассислари:

Guide – йўриқнома;

event organizer – тадбир ташкилотчиси;

chef – ошпаз;

travel agent – саёҳат агенти;

kitchen assistant – ошхона ёрдамчиси;

airport baggage handler – аэропорт юк ташувчиси;

tourist information centre assistant – сайёҳлик ахборот маркази ёрдамчиси;

delivery assistant – етказиб бериш бўйича ёрдамчи;

sports therapist – спорт мутахассиси;

resort representative – курорт вакили;

air traffic controller – ҳаво ҳаракати назоратчиси.

Excursion – экскурсия (саёҳат қилиш):

Itinerary – йўналиш;

Overnight – кун давомида;

local venue – маҳаллий маскан(ҳудуд);

sightseeing – диққатга сазовор жойларни томоша қилиш;

city guide – йўлбошловчи;

departure point – чиқиш нуқтаси;

meeting point – учрашув нуқтаси;

driver-guide – ҳайдовчилар учун қўлланма;

guided tour – кўрсатмали саёҳат;

shore excursion – қирғоқ бўйлаб сайр;

step-on guide – босқичма-босқичли йўриқнома.

Excursionist – экскурсия иштирокчиси;

day visitor – бир кунлик меҳмон;

heritage site – мерос объекти.

Терминология йўналишига оид фаолият натижаларини кундан-кунга кенг қўллаш терминологик соҳанинг кейинги йўналишларини очади, янги мақсад ва вазифаларни белгилашга имкон беради (3, 79). Атамаларнинг таржимаси ва саноат атамашунослик луғатларининг тўпланиши замонавий тилшуносликнинг долзарб муаммоларидан биридир. Сўнгги ўн йилликда бу савол бутун дунёдаги олимлар томонидан мунтазам муҳокама қилинмоқда. Бу муаммонинг барқарор ривожланиш жараёни ва саноатнинг алоҳида тизимлари билан тўғридан-тўғри

боғлиқ бўлиб, саноат мутахассислари учун жуда зарурдир. Замонавий олимлар учун уларнинг фикри ва тизим тавсифи катта қизиқиш уйғотади.

Халқаро туризм терминларини таржима қилиш муаммоларини ўрганишнинг долзарблиги, асосан, халқаро алоқаларнинг ривожланиши, маҳаллий ва хорижий компаниялар ўртасидаги ҳамкорликни кенгайтириш, шунингдек, ушбу соҳада алоқанинг ошиб бориши билан боғлиқ. Маданиятлараро мулоқотда атамаларнинг эквивалентлиги махсус матнда маълумотларни қайта ишлашнинг асосий элементи ҳисобланади. Илмий, техник ва бошқа махсус матнларда атамаларни таржима қилиш муаммосига тўхталадиган бўлсак, махсус матнларни таржима қилишда, энг муҳими – атамаларнинг аниқ ва тўғри таржимасидир. Сўнгги пайтларда халқаро конференциялар ва таржимонларнинг семинарларида асосий мавзуларни сўзма-сўз таржима қилиш ва таржима усулларини танлаш масаласи кўндаланг бўлмоқда. Ғарб илмий дунёсида муайян чет тилнинг ўзига хос бўлган таржима қилишнинг тўрт усули мавжуд: мамлакатнинг маданий ва тил анъаналари (маданий-функционал эквивалент) хусусиятидан фойдаланиб таржима қилиш; ҳар бир сўзни (сўзма-сўз таржима қилиш); оригинал тилни ўз ичига олувчи – манба асосида таржима (транскрипция орқали); неологизм яратиш (неологизм). Хорижий мамлакатларга сафарлар, кўп ҳолатларда, борадиган мамлакат тилида мулоқот ва ахборот йиғиш мақсадида амалга оширилади. Энг кам даражада билишингиз керак бўлган тил ва сизнинг фаразларингиз машҳур туристик жойларда яшовчилар учун табиий бўлмайди.

Бугунги кунда сайёҳлик саноати жаҳон иқтисодиётининг энг даромадли ва динамик секторларидан бири ҳисобланади.

Туризм саноатининг тараққиёти таржима ва маданиятлараро мулоқот билан узвий боғлиқ. Туризмнинг ўзига хос хусусияти – бир қатор саноат йўналишларинингнинг бирлашиши: меҳмонхона саноати, ресторан бизнеси, кредит ва молия ташкилотлари ҳамда кўнгилочар соҳалар шулар жумласидандир. Туризм сектори – жаҳон иқтисодиётининг учинчи энг фойдали сектори ҳисобланади.

Алоқа жараёни ҳар томонлама турли шаклларда бўлиши мумкин. Ушбу эътироф фақатгина туристик алоқанинг ёзма шаклига мурожаат қилишга қаратилган. Иккинчидан, ички ва ташқи саёҳат воситачилари ўртасида алоқа мавжуд. Бироқ, саноат мутахассислари/сайёҳлар ва санъаткорлар ўртасидаги мулоқот ҳозирги тадқиқот доирасидан ташқарида ҳисобланади. Жуда оз атамалар мавжудлиги тадқиқотлар учун изланиш муҳитини яратади. Бундан ташқари, бу мавзу сайёҳлик матнларини таржима қилиш жараёнининг

маданиятлараро жабҳаларини ўрганиш учун кўпроқ аҳамиятга эгадир. Сайёҳлик терминологиясини турли тилларга таржима қилиш масалаларига қизиқиш сайёҳлик терминларининг доимий равишда такомиллашиб боришига хизмат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар/ REFERENCES

1. Dann G.M.S., *The Language of Tourism – A Sociolinguistic Perspective*, Oxford: CAB International, 1996, 294 p.
2. Dann M.S., *Remodelling a Changing Language of Tourism: from Monologue to Dialogue and Trialogue*, PASOS 10, 2012, 450 p.
3. Denisova G., Drozd, A., Romanovich R. *Tourism Terminology in Social, Linguistic and Translation Contexts (Mezhkulturnaia kommunikatsiia i obucheniie inostrannym iazykam)*, Oxford: CAB International, 2011, 356 p.
4. Duff A. *The Third Language: Recurrent Problems of Translation into English*. Oxford: Pergamon, 1981, 645 p.
5. <http://uza.uz/oz/tourism/turizmnrivozhlantirish-21-02-2018>